

پیش از معرفی این اثر آگاهی مختصر از مناطق مورد مطالعه و گویش‌های آن ضروری به نظر می‌رسد.

سیوند روستائی بزرگ و خوش آب‌وهوا است که در ۱۳ فرسخی شمال شیراز و در مسیر شیراز به اصفهان قرار دارد. گویش سیوندی جزء گویش‌های جنوب غرب ایران به‌شمار می‌رود. شهرستان یزد در استان یزد و در مرکز ایران واقع است. با مطالعه بخش مربوط به گویش یزدی چنین استنباط می‌شود که گویش یزدی ثبت‌شده در یادداشت‌های آندرناس منحصراً گویش شهر یزد بوده است، نه گویش گبری یا دری. روستای سُو در مسیر کاشان به اصفهان بین قُهرود و مورچه‌خورت قرار دارد و گویش سویی به گروه شمال شرقی گویش‌های مرکزی ایران در منطقه کاشان و

آندرناس، فریدریش، کارل، *گویش‌های ایرانی* (سیوندی، یزدی، سویی)، ترجمه علی نورزاد، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ۱۳۹۴، ۲۵۹ صفحه.

این اثر ترجمه کتاب *Iranische Dialektaufzeichnungen aus dem Nachlass* حاصل بخشی از پژوهش‌های زبان‌شناختی آندرناس، مستشرق آلمانی، طی سال‌های ۱۸۷۵-۱۸۸۲م در ایران است که پس از درگذشت او با همکاری کای بار^۱ و والتر برونو هنینگ^۲ و آرتور کریستن‌سن^۳ در سال ۱۹۳۹م در برلین منتشر شده است.

1) Kaj BARR
2) Walter Bruno HENNING
3) Arthur CHRISTENSEN

آندرناس: زندگی‌نامه، آثار و تألیفات، ۲) آرتور کریستن‌سن: زندگی‌نامه، مقالات، ۳) ژوکوفسکی، ۴) اُسکارمان، ۵) روماسکویچ؛ پیوست دوم: واژه‌نامه فارسی به انگلیسی (واژگان و اصطلاحات گویش‌شناسی و زبان‌شناسی)؛ پیوست سوم: کتاب‌شناسی گویش‌های سیوندی، یزدی و سویی.

لازم به ذکر است که اغلاط حروف‌نگاری و ویرایشی که در جای‌جای کتاب به چشم می‌خورد، همچنین نبود تجانس میان قلم‌های به‌کاررفته در متن از عدم ویرایش دقیق و صفحه‌آرایی آن حکایت می‌کند که امید است در چاپ بعدی مورد توجه قرار بگیرد.

جمیله حسن‌زاده

جدیدی، محمدرضا، *نصاب واژگان گویش‌های شهرها و روستاهای استان سمنان*، حبله‌رود، سمنان، ۱۳۹۴، مصور، ۳۸۷ صفحه + لوح فشرده.

استان پهناور سمنان یکی از مناطق مهم و مستعد برای پژوهش‌های زبان‌شناختی است و به‌دلیل تنوع گویش‌ها و لهجه‌های موجود در آن «سرزمین گویش‌ها» نام گرفته است. گویش سمنانی از شاخه زبان‌های ایرانی شمال غربی است و درعین‌حال، زبان انتقالی میان زبان‌های ایران مرکزی و زبان گیلکی به‌شمار می‌آید.

نظنز تعلق دارد. آندرناس یادداشت‌های مربوط به این بخش را در سال ۱۸۸۰م گردآوری کرده است.

کتاب با پیشگفتار کریستن‌سن آغاز می‌شود که به سال ۱۹۳۴م نگارش یافته است و سپس پنج بخش را با عناوین ذیل در برمی‌گیرد. بخش اول: گویش سیوندی، شامل مقدمه، آوانگاری و کتابت فارسی، دستور زبان گویش سیوندی، ارتباطات آوایی، صیغه‌های افعال سیوندی، پسوندها، حرف تعریف، اسم، صفت، کلمات شمارشی، ضمیر، ادات، قیود، حروف اضافه، حروف ربط، پی‌نوشت‌ها؛ بخش دوم: گویش یزدی، شامل سرآغاز، آوانگاری و نوشتار فارسی، دستور زبان گویش یزدی، ارتباط آوایی، توضیحاتی درباره واژه‌ها، تکیه، درباره فعل، درباره اسم، ضمیر، ادات، پی‌نوشت‌ها؛ بخش سوم: گویش سویی، شامل سرآغاز، علائم و آوانگاری و معادل نوشتاری فارسی، دستور گویش سویی، ارتباطات آوایی، ملاحظات در مورد واژه‌ها و همخوان‌ها، درباره فعل در گویش سویی، ادات، پی‌نوشت‌ها؛ بخش چهارم: فرهنگ واژه‌های گویش‌ها، (سیوندی، سویی، یزدی)، شامل: ۱) واژه‌های گویش سیوندی، ۲) واژه‌های گویش یزدی، واژه‌های گویش سویی؛ بخش پنجم: پیوست‌ها شامل پیوست یکم: احوال و آثار ایران‌شناسان، ۱) فریدریش کارل

محتوای اصلی این اثر است که در ۲۲ بخش، و با عنوان نصاب واژه‌های همان شهر یا روستا، تنظیم شده است. هریک از بخش‌ها با معرفی اجمالی منطقه و گویش مورد نظر آغاز می‌شود و سپس با درج یک یا چند شعر نصاب از همان گویش ادامه می‌یابد. پس از آن، و در انتهای هر بخش جدولی درج شده است که واژه‌های تعلیمی به‌کار رفته در نصاب‌ها به‌ترتیب الفبای فارسی در آن مرتب شده و در مقابل هریک آوانویسی و معادل فارسی آنها گنجانده شده است. کتاب با تصاویری از شاعران نصاب این اثر به‌پایان می‌رسد.

گفتنی است این مجموعه به همراه لوح فشرده با صدای سرایندگان اشعار منتشر شده است.

لیلا نوری کشتکار

رزاقی، طیب، فرهنگ امثال، کنایات و اصطلاحات در گویش ابوزیدآبادی، منشور سمیر، تهران، ۱۳۹۳، ۴۹۳ صفحه.

گویش ابوزیدآبادی از گویش‌های اصیل و کهن ایرانی و عضوی از مجموعه گویش‌هایی است که در مرکز ایران رواج دارد و اصطلاحاً «گویش‌های مرکزی ایران» خوانده می‌شوند. از دیگر گویش‌های مرکزی ایران می‌توان آرانی،

نصاب گونه‌ای از شعر تعلیمی است که به‌منظور آموزش واژه‌ها و انتقال آنها از زبانی به زبان دیگر، سروده می‌شود و عموماً در آنها معنای واژه‌ها از زبان یا گویش مبدأ به زبان دیگر شرح داده می‌شود یا معادل آن می‌آید. از آنجاکه سرودن این‌گونه از اشعار به گویش سمنانی نیز پیشینه‌ای در حدود یک قرن دارد، جدیدی در کتاب پیش رو کوشیده است تا با گردآوری اشعار نصاب ۲۲ گویش سمنانی، از جمله: سمنانی، سرخه‌ای، امامزاده عبداللهی و ایچی، بیابانکی، لاسگردی، افتری، اروانه‌ای، مؤمن‌آبادی، سنگسری، شه‌میرزادی، چاشمی، پروری، شاهرودی، بسطامی، مجنی، خرقانی، دامغانی، دیباجی، تویه‌درواری، ایوانکی، الیکائی و طبری، واژه‌های به‌کاررفته در آنها را ثبت و ضبط و آوانویسی کند.

کتاب پس از «پیشگفتار» نویسنده، «مقدمه»‌ای به‌قلم فریدون اعوانی، در باب اصالت‌های مدنی و فرهنگی استان سمنان و نیز مبهمات گونه‌های گفتاری، گویشی و زبانی این استان و سپس یادداشتی با عنوان «ادبیات تعلیمی» از منصور فرزامی‌راد دارد که در آن به‌اختصار به انواع آثار ادبی تعلیمی، از جمله نصاب، پرداخته است. جدول راهنمای آوانگاری که براساس الفبای آوانگاری بین‌المللی (IPA 2005) فراهم آمده آغازگر

زنده ایرانی است که جنس دستوری مذکر و مؤنث را حفظ کرده است.

کتاب حاضر شامل ۱۲۲۶ مثل و ۷۲۴ کنایه و اصطلاح رایج در ابوزیدآباد و روستاهای اطراف آن است. امثال، کنایات و اصطلاحات نخست به گویش ابوزیدآبادی با خط فارسی نقل شده و سپس آوانگاری لاتینی و برابر فارسی آن ذکر شده است. بنابر تصریح مؤلف (ص ۱۹)، او به منابعی از جمله *امثال و حکم دهخدا* و *داستان‌های امثال* رجوع کرده است و مثل‌های برابر و مشابه آن را در فارسی، برای درک بهتر مثل‌های ابوزیدآبادی آورده است. همچنین شرح مثل‌هایی که دارای محتوای فرهنگی و اجتماعی، پیشینه تاریخی و نیز شأن نزول است، ذیل امثال و کنایات داده شده است. نویسنده در پایان کتاب در بخشی با نام واژگان، واژه‌ها و عبارتهایی را که در فرهنگ به کار رفته است، به گویش ابوزیدآبادی همراه با آوانگاری لاتینی و برابر فارسی آورده است.

یلدا شکوهی

آشتیانی، آمره‌ای، ایبانه‌ای، اردستانی، انارکی، جوشقانی، خوانساری، نائینی، نطنزی... و گویش‌های گوناگون زردشتیان و کلیمیان ایران را نام برد. گویش‌های مرکزی ایران از دیدگاه زبان‌شناسی تاریخی به شاخه شمال غربی زبان‌های ایرانی تعلق دارد. ابوزیدآباد و روستاهای اطراف آن در ۳۰ کیلومتری جنوب شرقی کاشان در منطقه‌ای نیمه‌بیابانی واقع شده است و نام محلی آن *بیدوئی* (bizovoy) است. پیش از این، گویش ابوزیدآبادی در حدود چهل منطقه از کویر مرکزی ایران تکلم می‌شده است اما در حال حاضر این گویش در بسیاری از این مناطق از میان رفته است.

مؤلف در مقدمه‌ای مفصل، به فرهنگ عامه، مثل و تاریخچه آن، مثل در قرآن کریم، تأثیر مثل در سخن، اقسام مثل، جنبه روان‌شناختی کاربرد مثل، کهن‌ترین مجموعه مثل‌های فارسی، اصطلاح، کنایه و ویژگی‌های مثل و کنایه و اصطلاح در گویش ابوزیدآبادی پرداخته است. سپس شرح کاملی از نظام آوایی، نظام صرفی شامل جنس، صفت، موصوف و صفت، مضاف و مضاف‌الیه، جمع، اسم مصغر، ضمائر، عدد، مصدر، معرفه و نکره و نحو گویش ابوزیدآبادی آورده است. لازم به ذکر است ابوزیدآبادی از معدود گویش‌های

فهرود، شناخت و بررسی علل پیدایش این روستا، بررسی وضعیت جغرافیایی، آب و پوشش گیاهی منطقه، بافت اجتماعی، پیشه ساکنان روستا، امکانات و آثار تاریخی آن، نظر چند تن از ایران‌شناسان دربارهٔ فهرود.

فصل دوم با عنوان «بررسی آواشناختی و واج‌شناختی» به موضوعات زیر اختصاص یافته است: واژه‌ها و همخوان‌ها، ساختمان هجا و تکیه، تفاوت‌های آوایی میان فهرودی و فارسی معیار، تفاوت‌های واژه‌ای و همخوانی میان این دو.

فصل سوم با عنوان «صرف (ساخت‌واژه)» به بررسی مقوله‌های زیر پرداخته است: اسم، شمار (مفرد و جمع)، معرفه و نکره، نشانه اضافه، نشانهٔ ندا، ضمیر و انواع آن، صفت و قید و انواع آنها، اعداد، تعریف نقش‌نما و انواع آن، فعل و شناسه‌های آن، مصدر.

فصل چهارم با عنوان «نحو (ساخت جمله)» به بررسی جمله و اجزای آن در گویش فهرودی اختصاص یافته است.

در فصل پنجم، تحت عنوان «نتایج و پیشنهادها»، مؤلف به جمع‌بندی داده‌های گردآوری‌شده پرداخته است.

فصل ششم را «ملحقات» تشکیل می‌دهد که در آن جملاتی از گویش فهرودی و چند ترانهٔ محلی، فهرستی از افعال ساده و مشتق،

صادقی، نسترن، گویش فهرودی (پژوهشی زبان‌شناختی)، نشر طلائی، تهران، ۱۳۹۵، ۱۹۲ صفحه.

روستای فهرود، مرکز دهستانی به همین نام، در چهل و پنج کیلومتری جنوب کاشان و هفده کیلومتری جنوب قمصر در انتهای درهٔ عمیق کوه‌های کرکس واقع شده است. این روستا در حدود هزار نفر جمعیت دارد و در گذشته از روستاهای مهم اطراف کاشان به‌شمار می‌رفته است. فهرودی از جمله گویش‌های مرکزی ایران است و به گروه زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نو غربی تعلق دارد.

مبنای این تحقیق، همان‌گونه که مؤلف در پیشگفتار تصریح کرده است، کتاب گویش کلاردشت، تألیف دکتر ایران کلباسی، است. این اثر شش فصل را در برمی‌گیرد و عناوین فصل‌ها و زیرفصل‌ها نیز براساس کتاب مذکور تنظیم شده است. مندرجات این کتاب پس از جدول نشانه‌های آوایی، پیشگفتار و مقدمه به شرح زیر است.

فصل اول با عنوان «مبانی نظری تحقیق» به موضوعات زیر پرداخته است: تعریف زبان، گویش و لهجه و عوامل دگرگونی آنها، موقعیت تاریخی، جغرافیایی، طبیعی و انسانی استان اصفهان و شهرستان کاشان، آشنایی با روستای فهرود و تاریخچهٔ آن، وجه تسمیهٔ

که موضوعات مختلف، از اسطوره آفرینش تا فقه مانوی، را در برمی‌گیرد.

کارل اشمیت^۱ بخشی از کفالایا را در یک عتیقه‌فروشی در سال ۱۹۳۰ در مصر شناسایی و برای موزه برلین خریداری کرد. کفالایای موزه برلین در دو جلد تصحیح و به زبان آلمانی ترجمه و منتشر شده است. جلد اول، شامل برگ‌های ۱ تا ۲۴۴، متشکل از ۹۵ فصل است. این جلد را هانس یاکوب پولوتسکی^۲ و الکساندر بولیک^۳ ترجمه کردند و در ۱۹۴۰ به چاپ رساندند. سپس جلد دوم که شامل برگ‌های ۲۴۴ تا ۲۹۲ و دربردارنده ۲۷ فصل است، به قلم بولیک، ترجمه و با نظارت «مؤسسه علوم یونان و روم آلمان غربی» در ۱۹۶۶ منتشر شد. افزون بر ترجمه آلمانی متن قبلی کفالایا، ترجمه دیگری با نام کفالایای آموزگار^۴، به قلم گاردنر^۵، به انگلیسی در ۱۹۹۵ منتشر شده است. صفحه‌آرایی متن بازخوانی‌شده گاردنر با نسخه اصلی تفاوت دارد.

کتاب حاضر که نخستین ترجمه فارسی متن کفالایاست، با سخن مترجمان آغاز شده است. در این بخش، پس از معرفی ترجمه‌های

فهرست واژه‌ها و آوانگاری متنی به قهرودی با ترجمه فارسی درج شده است. فهرست فارسی به انگلیسی و انگلیسی به فارسی از اصطلاحات دستوری و کتابنامه پایان‌بخش کتاب است. در خاتمه، شایان ذکر است که مؤلف، بر اثر خطایی فاحش، تاریخ دوره ساسانی را پنج هزار سال قبل دانسته است (ص ۱۱) که به هیچ‌وجه درخور کار پژوهشی نیست. بدتر آنکه این مطلب در پشت جلد کتاب هم درج شده است و در همان نگاه نخست اعتبار کتاب را نزد خواننده آن خدشه‌دار می‌سازد. ایرادهایی در برخی سرصفحه‌ها و برخی غلط‌های املائی نیز در متن کتاب مشاهده می‌شود که لازم است پیش از چاپ بعدی اصلاح شود.

جمیله حسن زاده

کفالایا، نسخه موزه برلین، برگردان تطبیقی از ترجمه آلمانی و انگلیسی نسخه قبلی، مریم قانعی و سمیه مشایخ، انتشارات طهوری، تهران، ۱۳۹۵، چهل‌ونه + ۳۰۲ صفحه.

کفالایا مجموعه‌ای از روایات است که به مانی نسبت داده شده و در زمان حیات او به دست شاگردانش گردآوری شده است. محتوای کتاب شامل موعظه‌های مانی برای شاگردانش است

1) C. Schmid

2) H. J. Polotsky

3) A. Böhlig

4) *The Kephalaia of the Teacher*

5) I. Gardner

ایرانی به تفصیل پرداخته شده است. در ادامه، فهرست مطالب ۹۵ فصل جلد اول کفالایا، به قلم بولیک، همراه با عنوان و شرح کوتاهی از هر فصل درج شده است. در جلد دوم که فاقد فهرست مندرجات است، به همت مترجمان فارسی، فهرستی شامل عنوان هر فصل همراه با شماره صفحه تهیه شده است. بخش بعدی شامل برگردان فارسی متن کفالایاست. در پایان کتاب نیز واژه‌نامه‌ای به ترتیب الفبای فارسی و معادل آلمانی، انگلیسی، یونانی و قبطی گنجانده شده است.

یلدا شکوهی

مرادی، محمدرئوف با همکاری آکو جلیلیان، *گنجینه گویش‌های ایرانی (استان کرمانشاه)*، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران، ۱۳۹۴، ۳۶۲ صفحه.

کتاب حاضر یکی از زیرمجموعه‌های «گنجینه گویش‌های ایرانی» است که به معرفی تعدادی از گویش‌های استان کرمانشاه می‌پردازد. طرح تدوین «گنجینه گویش‌های ایرانی» یکی از طرح‌های اصلی گروه زبان‌ها و گویش‌های ایرانی فرهنگستان زبان و ادب فارسی است که در سال ۱۳۸۹ش به تصویب رسید. اسلام‌آباد غرب، شیان، منصوری، هرسم، هوزمانوند،

متن کفالایا، به اختصار به معرفی شیوه کار پرداخته شده است. بنابر تصریح مترجمان (ص ده)، کتاب حاضر برگردان تطبیقی از دو ترجمه آلمانی و انگلیسی متن قبطی کفالایا است. از آنجاکه متن آلمانی کفالایا به نسخه اصلی وفادارتر بوده است، ترجمه آلمانی مبنای کار قرار گرفته است. از ویژگی‌های پژوهش حاضر اینکه مترجمان کتاب ترجمه انگلیسی اثر را نیز در نظر داشته و اختلافات ترجمه آلمانی و انگلیسی را در پانویس درج کرده‌اند. همچنین در این اثر، وام‌واژه‌های یونانی موجود در نسخه قبطی که در ترجمه آلمانی، بدون معادل در متن قرار گرفته بود، به پانویس منتقل شده و برای واژه قبطی معادل فارسی ذکر شده است.

بخش درآمد کتاب شامل سرفصل‌های مانی و مانویت، نام مانی، زادگاه و تولد مانی، خاستگاه و ریشه‌های آیین مانوی، آیین گنوسی و مانویت، آیین مانی و وظایف طبقاتی، باور مانی در باب خلق جهان مادی، رستگاری فرد و سرنوشت روان و شاگردان مانی است. بخش دوم درآمد درباره چگونگی کشف کفالایا، عوامل تخریب نسخه کفالایا، درباره دو نسخه قبطی کفالایا در موزه ملی برلین و دیگری در مجموعه چستربیتی^۱ در دوبلین، احیای کفالایا، مشخصات نسخه و محتوای آن و نیز کفالایای

1) Chester Beatty collection

جلالوند، کاکاوند و سنقر کولیایی مناطق مورد مطالعه این پژوهش هستند که مؤلف پس از مقدمه کتاب، به شرح موقعیت جغرافیایی، جمعیت، پیشینه تاریخی، نژاد ساکنان منطقه، امکانات اجتماعی و رفاهی، اشتقاق اسامی مناطق و مشاهیر منطقه پرداخته است. در بخش بعدی، نگارنده کتاب به معرفی گویش‌های کلهری، لکی، زنگنه‌ای، گورانی و زوله‌ای که در این ناحیه گویشور دارد، پرداخته و اطلاعات مربوط به نام و نام خانوادگی، سن، میزان تحصیلات و شغل گویشورانی را که با او همکاری کرده‌اند، به دست داده است. پیکره اصلی کتاب، جدول واژه‌های موضوعی است که حدود ۲۵۰۰ واژه و ۱۰۰ جمله را در قالب گویش‌های مذکور، به عنوان موادی خام، در اختیار پژوهشگران این حوزه قرار می‌دهد. واژه‌های مذکور در قالب موضوعاتی مانند: اندام‌های بدن انسان و واژه‌های وابسته؛ ابزارهای کار، وسایل خانه، مواد و کانی‌ها؛ آفت‌ها، بیماری‌ها و واژه‌های وابسته؛ بستگان، آشنایان، پیشه‌وران و واژه‌های وابسته؛ مکان‌ها، معماری، مصالح و اجزای ساختمان؛ پوشیدنی‌ها، زیورها و وابسته‌های آنها؛ گیاهان، میوه‌ها و خوراکی‌ها؛ جانوران، موجودات خیالی و واژه‌های وابسته؛ عناصر، موقعیت‌های جغرافیایی و پدیده‌های طبیعی؛ اعداد و

واحد‌های اندازه‌گیری؛ مزه‌ها و رنگ‌ها؛ ضمیرها؛ خصلت‌های انسانی، رفتارها و واژه‌های وابسته؛ واژه‌های متضاد؛ فعل‌های لازم و متعدی؛ مصدرها و مصدرهای مرکب آوانویسی شده‌اند. کتاب با نمایه فارسی و تصاویری چند از مناطق تاریخی این استان پایان می‌یابد.

مریم رضایی

Andrés-Toledo, M. Á. *The Zoroastrian Law to Expel the Demons: Wīdēwdād 10-15*, Wiesbaden, 2016, 394 pages.

آندرس-تولدو، م. آ.، *قانون زردشتی برای راندن دیوها: وندیداد ۱۰-۱۵*، ویسبادن، ۲۰۱۶، ۳۹۴ صفحه.

وندیداد مجموع قوانینی درباره طهارت، گناهان، جرائم و تاوان آنهاست که به صورت سؤال و جواب تدوین شده است و ۲۲ فرگرد دارد. سال‌های بسیاری از زمانی که وسترگارد^۱ و گلدنر^۲ متن اوستایی *وندیداد* و دستور جاماسب متن پهلوی *وندیداد* را تصحیح کردند، می‌گذرد. کتاب حاضر شامل متن اوستایی و پهلوی *وندیداد* ۱۰-۱۵ است که حاصل تلاش

1) WESTERGAARD

2) GELDNER

جلد از مجموعهٔ ایرانیکا به کوشش ماریا ماسوخ منتشر شد.

کتاب با پیشگفتار نویسنده آغاز می‌شود و در بخش مقدمه موضوعات زیر مورد بررسی قرار می‌گیرند: *وندیداد* پهلوی و مراسم *وندیداد*، محتوا و ساختار *وندیداد* ۱۰-۱۵، دست‌نوشته‌های تاریخ‌دار و بدون تاریخ *وندیداد* پهلوی، انجامه‌های دست‌نویس‌های *وندیداد* پهلوی. پس از مقدمه، مطالب کتاب به شرح زیر می‌آید: نسب‌شناسی نسخه‌های *وندیداد* ۱۰-۱۱، ۱۲ و ۱۳-۱۵، شناسایی خط و املاي صحیح /وستا، گونه‌هایی که براساس شباهت‌های آوایی شرح داده می‌شوند، گونه‌هایی که براساس همگونی با واج‌های مشابه در هجای قبلی یا بعدی شرح داده می‌شوند، شناسایی خط و املاي صحیح پهلوی، آشفتگی میان صورت نوشتاری هزوارش و تلفظ آن، گونه‌هایی که با ساده‌سازی ویژگی‌های خطی شرح داده می‌شوند، گونه‌هایی که با افزایش افراطی ویژگی‌های خطی شرح داده می‌شوند، چاپ‌های پیشین *وندیداد* اوستایی و پهلوی و یادداشت‌هایی بر آن، چاپ انتقادی *وندیداد* ۱۰-۱۵ و کوتاه‌نوشت‌های آن، آغاز کتاب ۱۰-۱۵ *وندیداد*، ترجمهٔ متن اوستایی و پهلوی *وندیداد* ۱۰-۱۵، واژه‌نامهٔ اوستایی، پهلوی،

۱۰سالهٔ نویسنده بر روی متن اوستایی و پهلوی *وندیداد* در دو پروژهٔ مختلف در دانشگاه سالامانکا، دانشگاه آزاد برلین و دانشگاه کپنهاگ است. تألیف این کتاب براساس مقابلهٔ دقیق ۴۴ دست‌نوشتهٔ موجود و تلفیقی است از رسالهٔ دکترای آندرس-تولدو با عنوان «*وندیداد* ۱۰-۱۲: تصحیح انتقادی، ترجمه و تفسیر متن اوستایی و پهلوی»^۱ با راهنمایی آلبرتو کانترا^۲ و نیز پژوهش دیگری با عنوان «حقوق حیوانات و مجازات در *وندیداد*، فرگرد ۱۳-۱۵، تصحیح انتقادی متن اوستایی و پهلوی براساس دست‌نوشته‌های مکشوفهٔ اخیر، به همراه آوانگاری، حرف‌نگاری، ترجمه و واژه‌نامه»^۳ به راهنمایی ماریا ماسوخ^۴ و آلبرتو کانترا و پشتیبانی مالی انجمن تحقیقاتی آلمان. این پژوهش در سال ۲۰۱۶م به‌عنوان بیست‌وسومین

1) “Vīdēvdād 10-12: Critical Edition, Translation and Commentary of Their Avestan and Pahlavi Texts”

2) Alberto CANIERA

3) “Tierrecht und Strafen im Gesetz zur Abwehr der Dämonen (*Vidēvdād*), Kapitel 13-15, kritische Edition des Avesta-und Pahlavitextes auf der Grundlage neuentdecker Handschriften mit Transliteration, Transkription, Übersetzung, Kommentar und Glossar”

4) Maria Macuch

پازند و نقل‌قول‌هایی از دیگر متون اوستایی در *وندی‌داد* و کتابنامه.

مریم رضایی

Goldman, Leon, *Rašn Yašt: The Avestan Hymn to Justice*, 2015, 257 pages.

گلدمن، لئون، *رشن‌یشت: سرودی اوستایی دربارهٔ عدالت*، ۲۰۱۵، ۲۵۷ص.

رشن در فارسی میانه *rašn* در اوستایی *rašnav-* به معنای «تقوا» و «درخشش»، پسر هرمزد و سپندارمذ است. او فرشتهٔ عدالت است و بر سر پل چینوت و هنگام گذار به بهشت در فرشگرد روان درگذشتگان را داوری می‌کند و در روز پسین به عنوان سومین داور پس از مهر و سروش حضور دارد. یشت دوازدهم کتاب *اوستا* در سی‌وهشت بند به ستایش او اختصاص دارد. سرآغاز این یشت پرسش و پاسخ کوتاهی است میان زردشت و اهورامزدا که با توجه به ادبیات زردشتی اصطلاحاً *frašna-* «پرسش» نامیده می‌شود. این متن در مجموعهٔ متون دینی *اوستا* جای دارد و زمان سرایش آن هزارهٔ اول قبل از میلاد مسیح بوده و در آغاز به صورت شفاهی نقل می‌شده است. بعدها در زمان ساسانیان (۲۲۴-۶۵۱م) به کتابت درآمده است.

موضوع این کتاب رسالهٔ دکتری لئون گلدمن است که در سال ۲۰۱۲م در مدرسهٔ

مطالعات شرقی و آفریقایی دانشگاه لندن به پایان رسید. کتاب با مقدمه‌ای مشتمل بر نه بخش آغاز می‌شود که به معرفی تشریفات مذهبی، مضمون و محتوا، ساختار و زبان، ترجمه‌ها و تصحیح‌های بدون ترجمهٔ متن و معرفی دست‌نوشته‌های این متن و نسب آنها اختصاص دارد.

در بخش دوم کتاب با عنوان *ایزد رشنو*، ریشه‌شناسی و معنای نام رشن، رشن به عنوان ایزدی ایرانی، نقش رشن در اوستای کهن و متأخر و منابع ایرانی میانه مورد بررسی قرار گرفته است. کیهان‌نگاری رشن‌یشت، عنوان بخش سوم کتاب است که نگاهی دارد به هفت منطقهٔ زمین، دریای وروکشه، درخت سینه، رود رنگ‌ها، کوه هرا، کوه هوکریئه، قلّهٔ هراثیتی، روشنایی بی‌پایان، بهترین زندگی و خلاصه‌ای از کیهان‌نگاری رشن‌یشت.

بخش چهارم کتاب حاضر با عنوان *آزمایش ایزدی (varah-)*، خواننده را با موضوعات زیر آشنا می‌سازد: مفهوم کاربردی سوگند و امتحان برای اثبات بی‌گناهی و پی‌جویی این عناوین در زبان‌های هندوایرانی، خلاصه‌ای از شواهد آزمایش ایزدی انفرادی در متون اوستایی و فارسی میانه، دلایل قانونی این آزمایش، آزمایش ایزدی آذرباد مهراسپندان، زردشت و ویراز درستکار، آزمایش ایزدی

کتاب ساختار، عناصر زبانی و دینی-تاریخی متن اوستایی سی‌روزه را بررسی کرده است که علاوه بر مشخص شدن گاه‌شماری تقریبی متن، به فهم دقیق‌تر تشریفات مذهبی این متن و ارتباط آن با دیگر متون اوستایی نیز کمک کرده است. سپس به بررسی ترجمه فارسی میانه این متن اوستایی می‌پردازد که قرن‌ها بعد از سروده شدن آن در زمانی که اکثریت جامعه زردشتیان، اوستایی را نمی‌دانستند، تحریر شده است. بررسی نسخه فارسی میانه متن سی‌روزه اطلاعات تاریخی-دینی بسیاری در اختیار ما می‌گذارد، برای مثال در اوایل دوره اسلام، ایزدان دین زردشتی در مقایسه با/اوستا، به شکل قابل ملاحظه‌ای، مختصر شده بودند و بسیاری از ایزدان که در متن اوستایی سی‌روزه ستایش شده بودند، برای مترجمان فارسی میانه بیگانه بودند. در میان مطالب کتاب، عبارات بسیاری از دیگر متون آمده است که تجزیه و تحلیل این ارتباط براساس اوستای گلدنر است. متونی که در بردارنده این عبارات هستند، یسنا، ویسپرد، ونیدیداد، یشت‌ها و متن خرده/اوستاست.

کتاب با پیشگفتار، سخنی با خواننده و فهرست نشانه‌ها و کوتاه‌نوشت‌ها آغاز می‌شود. بخش اول کتاب با عنوان «مقدمه‌ای بر متن سی‌روزه»، شامل یادداشت‌ها، گاه‌شماری و نسخه فارسی میانه متن است. در بخش دوم

گروهی و خلاصه‌ای از شواهد آن. متن رشن‌یشت در بخش پنجم کتاب جای گرفته است و کتاب با واژه‌نامه، فهرست کوتاه‌نوشت‌ها، منابع و دو نمایه مربوط به واژه‌ها و عبارات پایان می‌پذیرد.

مریم رضایی

Raffaelli, E. G., *The Sīh-rōzag in Zoroastrianism. A Textual and Historico-Religious Analysis*, New York, 2014, X, 368 pages.

رافائلی، ا.جی.، انریکو، سی‌روزه در دین زردشتی (تحلیلی متنی و تاریخی - دینی)، نیویورک، ۲۰۱۴، ۳۶۸+۱۰ صفحه.

در خرده/اوستا دو بخش به نام‌های سی‌روزه کوچک و سی‌روزه بزرگ وجود دارد که در آنها نام اهورامزدا و تعدادی از امشاسپندان و ایزدان آمده است. سی‌روزه دعایی است برای آمرزش روان که به‌طور کامل در سی‌امین روز پس از درگذشت کسی می‌خوانند. در انتهای سی‌روزه بزرگ، یسنای ۲۶ را که درباره فروهر است، افزوده‌اند.

انریکو رافائلی، استاد تاریخ زردشتی دانشگاه تورنتو است که تمرکز اصلی پژوهش‌های او بر دوره پیش از اسلام دین زردشتی، با نگاهی ویژه به ادبیات اوستایی و فارسی میانه است. او در این

Sims-Williams, Nicholas, *A Dictionary: Christian Sogdian, Syriac and English*, Wiesbaden, 2016, 408 pages.

سیمز- ویلیامز، نیکلاس، *واژه‌نامه: سغدی، مسیحی، سریانی و انگلیسی*، ویسبادن، ۲۰۱۶، ۴۰۸ صفحه.

سغدی یکی از زبان‌های ایرانی میانه شرقی بوده که در ایالت سغد قدیم رواج داشته است. علاوه بر این در نواحی دیگر مانند واحه‌های ترفان در ترکستان شرقی به‌عنوان زبان مراودات تجاری، فرهنگی، اداری و تألیف و تصنیف نیز کاربرد داشته است. آثار دینی به‌جامانده از سغدی به ادیان بودایی، مانوی و مسیحی تعلق دارد. اکثر متون مربوط به سغدی مسیحی در بولایق در شمال ترفان کشف شده‌اند. این آثار بیشتر از سریانی، زبان دینی مسیحیان نسطوری آسیای میانه، ترجمه شده‌اند که در مواردی، متن سغدی نیز همراه متن سریانی است. این دسته از آثار که به‌گونه‌ای از خط سریانی سطرنجیلی نوشته شده‌اند، شامل ترجمه بخش‌هایی از کتاب مقدس، اعمال قدیسان، مقاتل یا اعمال شهدای مسیحی، مواعظ و تفاسیر، مزامیر، مجموعه‌ای از چیستان‌ها و غیره می‌شوند. مسیحیان سغدی زبان گاه آثار خود را به خط سغدی

کتاب ضمن معرفی دست‌نوشته‌هایی که برای تصحیح متن اوستایی و فارسی میانه استفاده شده است، به اولین ویرایش‌ها و ترجمه‌هایی که اروپاییان از این متن انجام داده‌اند نیز اشاره شده است. تصحیح و ترجمه متن سی‌روزه کوچک و بزرگ در بخش سوم کتاب جای دارد و کتاب با تفسیر متن، پیوست، کتابنامه و نمایه که عناوین موضوعات بخش چهارم کتاب هستند، پایان می‌پذیرد. این تفسیر اختصاص دارد به تجزیه و تحلیل زبان‌شناختی و نیز مقایسه‌ای از متن (به‌ویژه تحریر فارسی میانه) با بخش‌هایی از دیگر متون زردشتی.

با توجه به این امر که متن اوستایی سی‌روزه چندان مورد بررسی پژوهشگران این حوزه قرار نگرفته است، به‌نظر می‌رسد که چاپ و انتشار این متن به‌همراه تفسیری مفصل و ترجمه انگلیسی متن اوستایی و فارسی میانه، برای پژوهشگران و دانشمندان حوزه تاریخ، ادیان و مطالعات ایرانی بسیار سودمند خواهد بود.

مریم رضایی

می‌شود و سپس ترجمه انگلیسی آنها می‌آید. لازم به ذکر است که مدخل‌ها براساس املائی آنها در خط سریانی مرتب شده‌اند. نیز واژه‌هایی که تنها به خط سغدی گزارش شده یا با حرف S نمایانده شده‌اند، زیر مدخل مشابه یا بازسازی شده به خط سریانی فهرست شده‌اند. همچنین در بخش انگلیسی اطلاعاتی همچون معادل سریانی واژه سغدی، متن یا متون مرجع و همچنین صورت‌های صرف شده و اختلافات آوایی داده شده است.

در بخش دوم، مطالب مشابهی، این بار با مدخل‌های سریانی، مرتب شده است. این بخش از آن جهت که بسیاری از جزئیات صورت‌های مختلف واژه‌های سغدی و نیز نام اشخاص و مکان‌ها به دلیل تشابه با صورت سغدی، در آن آورده نشده، از نخستین بخش کوتاه‌تر است. در اینجا، به‌طور کلی، وجوه وصفی، به‌صورت اسمی یا فعلی، مورد بررسی قرار گرفته و صورت‌های فعلی زیر ریشه اصلی فهرست شده‌اند.

گفتنی است که این واژه‌نامه حائز اهمیتی دوچندان هم برای مطالعات سریانی و هم سغدی مسیحی است. چراکه ترجمه‌های سغدی اغلب براساس تحریرهای متقدم‌تر از سریانی نوشته شده‌اند، درحالی‌که برخی متن‌های سریانی چندان قدمتی ندارند. همچنین

نوشته‌اند؛ از سوی دیگر، بسیاری از آثار ادبیات سریانی نیز به زبان سغدی ترجمه شده است. اثر حاضر واژه‌نامه‌ای است سه‌زبانه که با هدف درک متقابل هر دو گروه ایران‌شناسانی که سریانی یا سغدی نمی‌دانند فراهم آمده است. کتاب، پس از پیشگفتار، شامل «فهرست آثار منتشرشده سریانی و دیگر نسخه‌های مشابه»، «اختصارات منابع و کتاب‌شناسی»، «دیگر اختصارات»، «نمادها و نشانه‌های قراردادی» و نیز دو بخش اصلی واژه‌نامه با عناوین «سغدی-سریانی-انگلیسی» و «سریانی-انگلیسی» می‌شود. در پایان کتاب هم نمایه انگلیسی کامل و جامعی درج شده است.

مؤلف ابتدا در پیشگفتاری مختصر به معرفی اثر و روش کار خود پرداخته است. در بخش نخست، واژه‌نامه سغدی-سریانی-انگلیسی، فهرست کاملی از مداخل سغدی مسیحی، براساس متون منتشرشده و البته چند متن دیگر زیر چاپ مربوط به این زبان، تنظیم شده است که همه اختلاف‌های املائی و نشانه‌گذاری، تجزیه کامل صورت‌های صرفی و معادل یا معادل‌های هریک از مدخل‌ها در نزدیک‌ترین متن متناظر سریانی، و گاهی دیگر زبان‌ها، را در بر می‌گیرد. همچنین، در مقابل هریک از مدخل‌های اسمی، جنس و نقش دستوری و در مورد افعال، بن ماضی یا مضارع آنها ذکر

متن‌های اصیل سریانی برای درک زبان سغدی بسیار بااهمیت هستند و خط سریانی منبع منحصربه‌فردی برای کسب اطلاع در مورد تلفظ واژه‌های سغدی است. از طرف دیگر، به علاقه‌مندان و پژوهشگران این امر می‌نمایاند که کدام ترجمه‌های سغدی برای صورت سریانی به‌کار رفته و بالعکس، چگونه هریک از واژه‌های سریانی به سغدی ترجمه شده‌اند و یا چه صورت یا صورت‌های سریانی در سغدی به‌کار رفته‌اند. علاوه بر اینکه، به ویراستاران آینده و پژوهشگران علاقه‌مند در شناسایی، بازسازی و ترجمه متون سغدی مسیحی و بررسی انتقال ادبیات از سریانی به سغدی و روش‌های مترجمان کمک شایانی خواهد کرد.

لیلا نوری کشتکار